

Agustí Mercadé Rovira, l'últim d'una nissaga de boters de Baix a Mar

Gabriel Comes Nolla

Agustí Mercadé Rovira va néixer a Baix a Mar l'any 1922 i pertany a una nissaga de boters, perquè ja ho eren el seu besavi, el seu avi Anton Mercadé Valls i el seu pare, Agustí Mercadé Solé.

Els boters, com el seu nom indica, eren les persones que tenien com a ofici principal fer bótes, especialment de vi.

L'ofici artesanal de boter va tenir a Torredembarra, durant molts anys, una gran presència i importància, sobretot al voltant de l'any 1889, en què es troben censats 153 operaris¹ d'una població total de 2.190 habitants. Construïen fonamentalment bótes per al transport del vi i aiguardent. A causa de la fil·loxera, que a Torredembarra sabem que va arribar l'any 1889,² i de la pèrdua de les colònies americanes, el treball de boter va decaure notablement. Malgrat tot, l'ofici de boter va continuar sent en anys posteriors una activitat comercial destacable.

¹ CATALÀ, L. (2007). *Societat, urbanisme i serveis públics a la Torredembarra del segle XIX*. Torredembarra: Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

² COMES, G. (1992). *El Patronat Antoni Roig i l'ensenyament a Torredembarra (1886-1935)*. Tarragona: El Mèdol.

Boters de l'industrial Silvestre Morros a la platja de Baix a Mar de Torredembarra. Les bótes eren omplertes d'aigua de la mar per ser netejades i s'humitejaven els cercols de fusta per poder-los treballar millor. Anys vint. Les bótes són de les anomenades bordeleses, d'una capacitat aproximada de 300 litres. Foto cedida per Lluís Roig

L'any 1920, segons les dades del padró municipal, hi havia inscrits a Torredembarra 60 boters (9 domiciliats a Baix a Mar).

Coneixem també, a través de la consulta d'uns documents municipals sobre estadístiques de les indústries existents a Torredembarra, la situació laboral que aquest col·lectiu de treballadors tenia, a grans trets, aquest mateix any 1920:

Indústria: toneleros

1. Número de obreros de la industria en esta villa.
Sesenta
2. Ídem de parados en dicha industria.
Ninguno
3. Horas ordinarias de trabajo diario.
Ocho horas
4. Horas extraordinarias de trabajo.
Ninguna
5. Jornal o salario de cada clase o categoría de obreros en esta industria.
Quince pesetas diarias
6. ¿Hay organizado algún servicio de colocación?
No
7. ¿Se socorre a los parados?
No

L'any 1926,³ segons un document municipal, constaven a Baix a Mar els següents contribuents industrials:

- Agustí Mercadé
- Francesc Pujol
- Magí Solé
- Silvestre Morros (l'industrial més important en nombre d'operaris)

L'any 1936, poc abans d'esclatar la Guerra Civil, que és quan l'Agustí Mercadé Rovira va entrar amb 14 anys com a aprenent de boter al taller del seu avi, a Baix a Mar hi treballaven, segons el mateix Agustí Mercadé, els industrials boters següents:

- Els germans Balamero i Silvestre Morros, amb uns 25 treballadors al seu càrrec i que tenien el taller ubicat a unes naus al costat de la via del tren (l'antiga bitllera).

- El Joan Mercadé, amb 4 o 5 treballadors i que tenia la indústria en una nau que després va passar a ser una part de la fàbrica SACE.

- I l'avi del biografiat, l'Anton Mercadé Valls, amb el taller ubicat en un vell edifici, ja desaparegut, anomenat Casalot, al carrer batejat, avui en dia, com a carrer dels Boters en honor dels boters que hi treballaren. Segons l'Agustí Mercadé, la indústria del seu avi estava conformada, quan ell hi treballava, per uns deu operaris (el seu pare ja era mort). Recorda els noms de:

- Anton Mercadé Valls (el seu avi)
- Pau Mercadé Valls (germà del seu avi)
- Joan Mercadé Elies
- Pau Mercadé José
- Josep Pedrol
- Josep Bonán
- Josep Bonán (fill)
- Agustí Mercadé Rovira
- Alfredo Valls Martorell
- Antonio Gana

Així, doncs, l'ofici de boter a Baix a Mar, en aquests anys, encara tenia una forta presència i una considerable importància.

En esclatar la Guerra Civil l'any 1936, es va fundar una cooperativa de boters i l'avi de l'Agustí Mercadé va instal·lar el seu taller al castell del poble. Els germans

³ COMES, G. (2007). *Dones. Torredembarra, Baix a Mar 1900-1936*. Tarragona: El Mèdol.

Morros, que com ja hem comentat regentaven un taller de boters força important, també s'hi van traslladar.

Al taller de boters de l'avi de l'Agustí Mercadé, com és natural, s'hi construïen principalment bótes. Una bóta és un recipient de fusta, més llarg que ample, de secció transversal circular o oval i més gran al ventre que a les testes, destinat a contenir begudes alcohòliques, fonamentalment vins de criança i destil·lats. La seva forma cilíndrica facilita, mitjançant el rodament, desplaçar-lo, fins i tot en bótes de gran volum.

Els components principals d'una bóta són:

- Les *dogues* (a Baix a Mar, anomenades *peces de fusta*): llenques de fusta llarga i prima que formen una bóta. Podien ser encorbades si anaven destinades a la superfície lateral o planes si servien per fer els fonells.

- El *fonell* (que a Baix a Mar s'anomenava *fons*): peça de forma circular o ovoide situada a cadascun dels dos extrems plans de la bóta.

- Els *cèrcols*: llenques (que podien ser de ferro o de fusta, en aquest últim cas, reben el nom de rodells), amb els dos caps units, de manera que adoptaven la forma d'una circumferència. La seva funció principal era unir les dogues laterals. Els cercols de ferro es pintaven de negre. El nombre de cercols era variable segons la mida de la bóta, però, en general, n'hi anaven entre sis i vuit.

Les bótes rebien diferents noms segons la forma, capacitat, mida o utilitat. Al taller de l'Agustí Mercadé, es construïen les següents classes de bótes per contenir vi:

1. Barrils.⁴ Bótes d'entre 70 i 150 litres de capacitat, de secció diversa, proveïda generalment de sis cercols. L'Agustí em comenta que ells en feien de 32 litres i de 100 litres de capacitat.

2. Barriques. Bótes d'envelliment, d'entre 250 i 500 litres de capacitat, o una mica més. Acostumen a estar proveïdes de sis cercols, tradicionalment, quatre de ferro i dos de fusta de castanyer. Les que habitualment es manufacturaven al taller de l'Agustí tenien una capacitat de 250 litres.

3. Bordeleses. Bótes ovalades de 200 a 300 (o fins i tot 400) litres de capacitat; especialment, de 225 litres. L'Agustí Mercadé m'explica que l'Huguet, un important comerciant de la Torre, va realitzar embarcaments de bordeleses, durant uns quants anys, destinades al Japó. Aquest tipus de bótes eren construïdes amb cercols de ferro i de fusta. A la tapa de la bóta, s'hi col·locava una travessera central i pels costats s'omplia de guix.

⁴ Les definicions que donem de les diferents bótes estan extretes del *Diccionari del vi* de Xavier Rull.

*L'Agustí Mercadé a l'actualitat,
al costat d'una barrica
de 300 litres i diverses eines
de boter: serra, cèrcols de ferro, atxa
de fer testes, galzador...*

4. Bocoï. Tona (usualment de transport, però que també pot ser d'envelliment) d'una capacitat aproximada de 650 litres, de forma ovalada, proveïda de vuit cèrcols, que té el mateix diàmetre que una de normal però menys altura.

5. Mig bocoï. Barrica de transport d'entre 400 i 500 litres de capacitat. Els que construïen més sovint eren els de 400 litres.

6. Bóta portuguesa. Bóta ovalada de 500 litres de capacitat. Se'n construïen poques i s'exportaven a Portugal, d'aquí el nom que rebien. Eren les bótes més altes que es manufacturaven, fins i tot de més alçada que els bocois de 600 litres i també amb més ventre (bombades). Portaven, a més dels de ferro, alguns cèrcols de fusta.

De tots aquests recipients que acabem de descriure breument, els més comercials, és a dir, els que es fabricaven més al taller de l'Agustí Mercadé, eren els barrils i els mitjos de 400 litres. A temporades, també es manufacturaven molt els bocois de 600 litres perquè hi havia una demanda puntual.

A més de bótes per contenir vi, al taller de l'Agustí Mercadé també es manufacturaven ocasionalment altres tipus de recipients:

a) Portadores per veremar. Les portadores eren receptacles cònics de fusta, formats per mitges dogues, lligats amb cèrcols, d'1 metre d'alçada i aproximadament 0,4 metres de diàmetre mitjà. Servien per transportar el raïm acabat de veremar.

b) Barrals d'oli. Recipients de fusta semblant a les portadores d'oli, amb una alçada semblant, però proveïts d'una tapa de fusta amb un forat, per poder extraure l'oli, cobert per un tap de suro. Els feien servir el pagesos per poder anar a distribuir i vendre oli a les cases particulars.

c) Barrils d'anxoves. Eren uns recipients d'uns 50 centímetres d'alçada. De construcció recta, sense quasi ventre perquè es feia un fons (tapa de la bóta) que actuava com una premsa (s'hi col·locaven unes pedres a sobre per aquesta finalitat) per tota la zona de les anxoves. Les dogues dels barrils d'anxoves estaven unides amb cèrcols de fusta: no s'emprava el ferro perquè no s'oxidés amb el contacte del suc de les anxoves i malmetés el producte. Els barrils els venien a comprar comerciants de l'Escala.

El temps de construcció d'una bóta depenia, fonamentalment, com és natural, de la seva capacitat. Així, tenim que, segons l'Agustí Mercadé, un sol home amb experiència, dedicant-hi tota la jornada laboral, podia manufacturar les següents bótes en un sol dia:

- 5 barrils de 32-36 litres, o
- 3 barriques de 200 litres, o
- 2 mitjos de 400 litres litres, o
- 1 bocoi, o
- 2 bordeleses.

Era costum que el mateix operari construís, des de l'inici fins al final, la bóta. Entre altres raons, perquè es treballava a preu fet: a tant per bóta manufacturada. També l'operari deixava la seva marca; d'aquesta forma, es responsabilitzava de la seva fabricació davant del cap del taller.

La jornada laboral durava unes vuit o deu hores, ja que no es filava gaire prim a l'hora de plegar. Normalment, es començava a treballar a les set del matí. De vuit a nou s'esmorzava. A les nou, es reprenia novament el treball fins a les dotze del migdia. Després de dinar, es tornava a la feina: de la una fins que es fes fosc, aproximadament les sis o les set de la tarda. A l'estiu, els operaris disposaven de dues hores per dinar.

La bóta més difícil de construir, perquè demanava més destresa i ofici, era la bordelesa i la més empipadora de fer, per la manera com s'havien de treballar (acotxats per la poca dimensió de la bóta i subjectada fortament entre les cames), eren els barrils.

Per a la fabricació d'una bóta es feia servir fusta, generalment de roure o de castanyer, ja que complien a la perfecció els requeriments que s'exigia a la fusta per poder construir una bona bóta: fustes nobles amb prou duresa i escassa porositat, per assegurar resistència, impermeabilitat i moderada oxidació.

Una vegada s'escollia el tipus de fusta, fos roure o castanyer, tota ella era construïda amb la fusta triada, no valien barreges de diferents fustes per a la fabricació comercial.

La fusta més bona per construir bótes per conservar en bones condicions el vi i aconseguir un envelliment correcte era, sense cap mena de dubte, el roure.

El roure més apreciat per la seva qualitat era, segons Agustí Mercadé, el que provenia d'Amèrica, ja que el roure italià i l'espanyol era molt fort i no es deixava treballar tan bé com l'americà. I aquest roure americà era el que feien servir al taller del seu avi. El compraven a Tarragona a una indústria anomenada Ramoneda Hermanos, amb secretaria general a Barcelona i sucursal a Amèrica.

Però com que el roure era força car d'adquirir, el tipus de fusta que es feia servir més per fer bótes era el castanyer, encara que amb l'embranchida que va experimentar la indústria del moble, que utilitzava aquesta matèria primera, es va encarir força i es van escurçar els guanys. D'altra banda, la fusta de castanyer comptava com a avantatges que era molt més suau i més dèbil que la del roure i, generalment, més fàcil de treballar i més estable.

Primerament, segons Agustí Mercadé, el castanyer que es feia servir al seu taller s'importava d'Itàlia; posteriorment, es va comercialitzar el castanyer dels boscos d'Arbúcies, Breda i Sant Hilari, que resultava tan bo com el d'Itàlia i, per descomptat, molt més barat. Es comprava la fusta al lloc d'origen (no es comprava a quilos, sinó a *botades*: nombre de fustes necessàries per fer una determinada quantitat de bótes) i, des d'allí, arribava a Torredembarra amb tren i, posteriorment, amb camions. Si la fusta arribava verda, s'havia d'assecar al taller i, per fer-ho, s'apilava fent un castell de forma triangular perquè hi passessin bé l'aire i els raigs de sol. Al cap de quinze dies, aproximadament, la fusta ja estava preparada per ser treballada.

Les bótes que es manufacturaven al taller de l'Agustí es venien als comerciants del poble i als de Tarragona. L'Agustí recorda els comerciants següents:

- De Torredembarra:
 - L'Huguet (amb magatzem a Baix a Mar)
 - L'Anton Monserrat
- De Tarragona:
 - Vinícola Ibérica
 - López Bertrán

- Muller, que, segons l'Agustí Mercadé, també treballava amb el Vaticà, gràcies a l'exportació d'un dels seus productes reeixits: el vi de missa, usat en aquesta cerimònia religiosa
- Pàmies
- René Barbier

L'Agustí Mercadé em conta que durant la guerra, com ja s'ha comentat, el taller estava ubicat al castell de dalt el poble i que, després de la guerra, la indústria de fer bótes va sofrir una gran davallada i ells van haver de plegar. L'Agustí es va veure obligat a embarcar-se a la mar, però alternava aquest ofici de pescador amb el de boter: fent hores al taller de boters dels germans Morros, on també hi estava empleat el seu avi. Passats uns tres anys de l'acabament de la guerra, el seu avi va tornar a obrir el taller de boters al Casalot i l'Agustí i el seu germà, l'Anton, varen entrar a treballar-hi.

La poca demanda de construcció de bótes i el fet que l'Agustí Mercadé també regentava una botiga de comestibles que li donava molta feina el va empènyer a tancar definitivament el taller l'any 1972, i va posar fi a una llarga i important nissaga de boters i també a l'ofici de boter a Baix a Mar.

EPÍLEG

El treball de boter era un treball artesanal, que requeria uns coneixements precisos que es transmetien de generació en generació. Pensem que les bótes havien de contenir líquid i que les dogues que la formaven estaven unides només per l'efecte de la pressió que s'establí entre elles: no es feia servir cap material per encaixar-les. A més, les màquines encara no senyorejaven als tallers, en especial al taller de l'Agustí Mercadé, ja que el seu avi no en volia saber res, i el treball es feia a mà, la qual cosa exigia, per aconseguir un producte ben acabat, una gran experiència i destresa per part dels boters.

Avui en dia, el treball de boter a tot el poble de Torredembarra ha desaparegut, malgrat la gran importància industrial que durant molt de temps va tenir. Desitgem que, com a mínim, el record de la labor que feien els boters perduri i aquest escrit contribueixi a aconseguir-ho.